

О. А. Дука, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії науково-дослідного центру Інституту кримінально-виконавчої служби

ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ У ВІДОМЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Розглянуто напрями підготовки пенітенціарного персоналу. Висвітлено історію створення відомчих навчальних закладів Державної пенітенціарної служби України.

Ключові слова: Державна кримінально-виконавча служба України; навчальні заклади Державної пенітенціарної служби України; курсанти; слухачі.

Ефективність виконання завдань, які поставлені перед Державною кримінально-виконавчою службою України (ДКВС), визначальним чином залежить від результативності та рівня роботи органів і установ виконання покарань. Імідж пенітенціарної служби формується на основі уяви широкого кола громадськості та залежить від кадрового потенціалу органів і установ виконання покарань: від професіоналізму, уміння працівників реалізовувати завдання, покладені на них державою, моральних та особистих якостей осіб рядового та начальницького складу, їх рівня культури, здатності працювати з людьми та ін. Таким чином, персонал органів і установ виконання покарань – це обличчя ДКВС України.

Нині вітчизняна пенітенціарна система, як ніколи, потребує високопрофесійного, сумлінного, чесного, дисциплінованого працівника, здатного виконувати покладені на нього соціально значущі функції на основі найсучасніших підходів і методів роботи. Це завдання неможливо виконати без належної професійної підготовки майбутніх фахівців-пенітенціаристів у відомчих навчальних закладах Державної пенітенціарної служби України (ДПТС).

Відповідно до Концепції державної політики у сфері реформування ДКВС України, яка була схвалена Указом Президента України від 8 листопада 2012 р. № 631/2012 [1] одним із пріоритетних напрямів діяльності ДПтС України є створення ефективної системи добору та підготовки кваліфікованого персоналу ДКВС України, запровадження спеціалізованої системи освіти, яка б охоплювала всі види навчання: від початкової професійної підготовки до повної вищої освіти та подальшої післядипломної освіти, а також забезпечення безперервної освіти, що спрямована на задоволення потреб ДКВС України у разі необхідності перепідготовки і підвищення кваліфікації персоналу.

Вагоме значення для становлення та розвитку відомчої пенітенціарної освіти в Україні мають наукові дослідження таких науковців, як О. Беца, М. Клімов [2], В. Кривуша, Т. Кушнірова, Г. Радов [3], В. Синьов [4], М. Супрун [5] (історія пенітенціарної педагогіки, соціально-виховна та психологічна робота із засудженими, проблема ресоціалізації засуджених і професійні якості пенітенціарного персоналу).

Питання вдосконалення професійно важливих якостей пенітенціарного персоналу висвітлювали В. Бадира, І. Богатирьов, О. Караман, В. Костенко, О. Третяк, С. Чебоненко, І. Яковець та інші науковці.

Важливим кроком щодо реформування відомчої освіти ДКВС України стало утворення вищого навчального закладу III–IV рівня акредитації – Інституту кримінально-виконавчої служби (ІКВС), який розпочав свою історію з розпорядження Кабінету Міністрів України «Про утворення Інституту кримінально-виконавчої служби» від 17 березня 2011 р. № 201 та спільного наказу Голови ДПтС України та Міністра внутрішніх справ України «Про утворення, функціонування Інституту кримінально-виконавчої служби та затвердження Положення про нього» від 8 липня 2011 р. № 407/220. Інститут створено з наданням окремих ознак юридичної особи.

Першим начальником ІКВС було призначено досвідченого фахівця-пенітенціариста полковника внутрішньої служби, доктора юридичних наук, професора Богатирьова Івана Григоровича.

Навчально-виховний процес Інституту забезпечують шість кафедр: соціально-гуманітарних дисциплін, загальноюридичних

дисциплін, кримінально-правових дисциплін, кримінально-виконавчого права, пенітенціарної педагогіки та психології, спеціальної підготовки. На кафедрах працює досвідчений професорсько-викладацький склад.

У складі Інституту функціонує науково-дослідний центр, що здійснює наукові дослідження в пенітенціарній сфері, забезпечує науковий супровід діяльності Інституту та ДПтС України.

Підготовку майбутніх фахівців-пенітенціаристів забезпечують три факультети: юридичний, психологічний і факультет заочного навчання.

На юридичному факультеті здійснюється підготовка фахівців для органів і установ, що належать до сфери управління ДПтС України, освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» за напрямом підготовки «Правознавство» за денною формою навчання на основі загальної середньої освіти. Щорічний набір – 150 осіб. Термін навчання – 4 роки. Крім того, на факультеті здійснюють підготовку фахівців для органів і установ, що належать до сфери управління ДПтС України, освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст», «Магістр» за спеціальністю «Правознавство» на основі базової вищої освіти. Щорічний набір – 150 осіб. Термін навчання – 1 рік. Під час навчання забезпечують початкову підготовку та здійснюють профорієнтацію курсантів першого курсу до їх подальшого розподілу за спеціалізаціями навчання.

Психологічний факультет здійснює підготовку фахівців для органів і установ, що належать до сфери управління ДПтС України, освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» за напрямом «Психологія» на основі загальної середньої освіти. Щорічний набір – 50 осіб. Термін навчання – 4 роки. Крім того, на факультеті здійснюють підготовку фахівців для органів і установ, що належать до сфери управління ДПтС України, освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст», «Магістр» за спеціальністю «Психологія» за денною формою навчання на основі базової вищої освіти. Щорічний набір – 50 осіб. Термін навчання – 1 рік. Також забезпечують початкову підготовку та здійснюють профорієнтацію курсантів першого курсу щодо їх подальшого розподілу за спеціалізаціями навчання.

Факультет заочного навчання здійснює підготовку фахівців для органів і установ, що належать до сфери

управління ДПТС України, освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за напрямом підготовки «Право» за заочною формою навчання на основі неповної вищої юридичної освіти. Щорічний набір – 120 осіб. Термін навчання – 2 роки 6 місяців. Також здійснюють підготовку фахівців для органів і установ, що належать до сфери управління ДПТС України, за програмами «Спеціаліст», «Магістр» за спеціальністю «Правознавство» за заочною формою навчання на основі базової вищої юридичної освіти. Щорічний набір – 80 осіб. Термін навчання – 1 рік. На навчання приймають осіб середнього та старшого начальницького складу органів і установ, які належать до сфери управління ДПТС України, мають неповну або базову вищу юридичну освіту (диплом молодшого спеціаліста або бакалавра), прослужили в ДКВС України не менше ніж один рік [6, с. 49–53].

Нині в Інституті навчається на денній формі – 507 курсантів та на заочній формі – 435 слухачів.

З 2012 року ІКВС очолює кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник полковник внутрішньої служби Копотун Ігор Миколайович.

Підготовку фахівців-юристів для ДКВС України освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» та «бакалавр» (за денною і заочною формами навчання) здійснює Чернігівський юридичний коледж. Узагалі, за час діяльності навчального закладу з 1992 р., пройшли курс навчання та отримали дипломи близько 3 тис. випускників, на курсах підвищення кваліфікації підвищили свою професійну майстерність понад тисячі співробітників кримінально-виконавчої інспекції та оперативних працівників органів та установ виконання покарань.

Як спеціалізований навчальний заклад Чернігівський юридичний коледж розпочав свою історію 15 вересня 1978 р., коли наказом МВС СРСР № 0615 у м. Чернігові була створена школа вдосконалення начальницького складу міліції. Навчальний процес відбувався на основі типових планів для навчальних закладів МВС і вміщував, крім дисциплін загальноюридичного спрямування, низку спеціальних дисциплін, що віддзеркалювали специфіку початкової підготовки та перепідготовки співробітників спецкомендатур, інспекцій з виправних робіт, інших підрозділів, пов'язаних з виконанням покарань без позбавлення волі. За час існування

навчального закладу як школи вдосконалення начальницького складу міліції пройшли курс підготовки та підвищення кваліфікації понад 16 тис. співробітників органів внутрішніх справ та установ виконання покарань.

Наявність відповідної матеріальної бази й висококваліфікованого колективу надала можливість поставити питання про створення вищого навчального закладу. 1990 року було прийнято рішення про реорганізацію школи міліції у філію Всесоюзного Домодедовського інституту підвищення кваліфікації співробітників МВС СРСР, однак через розпад Радянського Союзу ці плани залишилися не реалізованими.

Після проголошення незалежності України постановою Кабінету Міністрів від 15 квітня 1992 р. № 197 створено Чернігівське училище внутрішніх справ МВС України. З цього часу починається новий етап розвитку навчального закладу: поряд із зростанням кадрового потенціалу та зміцненням матеріально-технічної бази пріоритетним завданням стало підвищення статусу навчального закладу.

Віхою у його історії став 1999 рік. Постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня № 1161 училище підпорядковується щойно створеному центральному органу виконавчої влади – Державному департаменту України з питань виконання покарань (ДДУ ПВП). Відтоді навчальний заклад забезпечує підготовку кадрів винятково для пенітенціарної системи України. З 1999 р. у його структурі функціонує відділення заочного навчання та підвищення кваліфікації працівників.

Внаслідок реорганізації (перейменування) Чернігівського юридичного училища ДДУ ПВП, відповідно до наказу ДДУ ПВП від 30 грудня 2002 р. № 271, навчальний заклад набув статусу коледжу.

2003 року коледж отримав ліцензію на право підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», а в лютому 2007 р. був акредитований за II рівнем. Того самого року відбувся перший випуск бакалаврів.

2011 року Чернігівський юридичний коледж ДДУ ПВП було реорганізовано у Чернігівський юридичний коледж ДПтС України.

2012 року коледж отримав ліцензію на право підготовки бакалаврів за напрямом підготовки «Правознавство» у кількості 120 осіб за денною і 30 осіб за заочною формами навчання.

У цьому ж році коледж пройшов акредитацію та отримав сертифікат на право підготовки 50 бакалаврів за напрямом підготовки «Правоохоронна діяльність».

У цілому, за час діяльності навчального закладу з 1992 р., пройшли курс навчання та отримали дипломи близько 3 тис. випускників. Підвищили власну кваліфікацію понад тисячі співробітників кримінально-виконавчої інспекції та оперативних працівників системи виконання покарань.

У різні роки навчальний заклад очолювали: В. С. Демченко, В. П. Синиця, І. Ю. Шутяк, М. О. Прохоренко, О. В. Євдокимов, В. І. Свилярьов, К. О. Гречанюк. 3 березня 2011 р. коледж очолює кандидат юридичних наук полковник внутрішньої служби Олійник Олександр Іванович.

Також підготовка фахівців з вищою освітою для пенітенціарної системи України здійснюється на факультеті підготовки кадрів для ДПтС України Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна.

Факультет підготовки кадрів для ДПтС України створено 2000 р. для підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю «Правознавство» для ДПтС України. Першим деканом факультету був О. В. Дяченко.

Відбір абітурієнтів для вступу на факультет № 9 здійснюють управління (відділи) ДПтС України областей України та Автономної Республіки Крим. Нині на факультеті навчається близько 850 студентів, з них майже 600 – за бюджетною формою навчання.

Після закінчення навчання випускникам факультету № 9 присвоюють спеціальне звання «лейтенант внутрішньої служби». Більшість випускників факультету проходять розподіл на посади начальників відділень соціально-психологічної служби установ виконання покарань та інспекторів кримінально-виконавчих інспекцій.

Нині факультет очолює доктор юридичних наук, професор Степанюк Анатолій Хомич.

У Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України підготовка фахівців для кримінально-виконавчої

служби розпочалась з 2002 року та проводиться за напрямками «Психологія», «Соціальна робота». Щорічний набір на денну форму навчання становить 25 осіб на факультет психології та на соціологічний факультет.

Практичні працівники органів і установ виконання покарань проходять курсове навчання з первинної професійної підготовки, професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації в Білоцерківському, Дніпродзержинському та Хмельницькому училищах професійної підготовки персоналу. Кожного року ці відомчі навчальні заклади здійснюють підготовку тисяч працівників ДКВС України.

Білоцерківське училище було засновано на підставі наказу ДДУ ПВП «Про ліквідацію Білоцерківського лікувально-трудоного профілакторію № 45/П48 та створення на його базі Білоцерківського училища професійної підготовки працівників кримінально-виконавчої системи» від 18 грудня 1999 р. № 171.

Менше ніж за два роки за фінансової підтримки Швейцарської агенції з розвитку та співробітництва, Міжнародного фонду «Відродження» та ДДУ ПВП з лікувально-трудоного профілакторію було розбудовано освітній центр з сучасною навчально-матеріальною та технічною базою, розрахований на одночасне перебування 360 слухачів. В основі концепції училища була покладена ідея спільного українсько-швейцарського проекту «Установа-модель». Вона полягала у створенні Центру компетентності разом з установою-моделлю (Білоцерківською виправною колонією № 35), що сприяло поєднанню теорії і практики у підготовці та підвищенні кваліфікації персоналу пенітенціарної системи України.

20 вересня 2001 р. було розпочато діяльність Білоцерківського училища. На той час на навчання прибули перші 147 слухачів за 45-ти денною навчально-професійною програмою первинної підготовки молодших інспекторів відділів нагляду і безпеки.

Урочисте відкриття нового навчального закладу відбулося 29 вересня 2001 р. Першим начальником Білоцерківського училища професійної підготовки працівників кримінально-виконавчої служби України був призначений Александров Борис Дмитрович, досвідчений працівник пенітенціарної системи, ветеран органів внутрішніх справ.

Протягом 2001–2011 рр. училище очолював кандидат педагогічних наук полковник внутрішньої служби Костенко Василь Андрійович. З першого дня існування педагогічний колектив натхненно працював над створенням сучасного навчального закладу, наповнюючи училище дидактичними засобами навчання та зміцнюючи його матеріально-технічну базу. З часу відкриття за досить короткий період було впорядковано територію училища, збудовано та обладнано спортивні майданчики, навчальний полігон циклу спеціальних дисциплін. Багато було зроблено для належного обладнання навчальних аудиторій та гуртожитків.

Запорукою успішного розвитку стало спільне бажання колективу створити заклад, який відповідав би високим стандартам професійної підготовки кадрів ДКВС України.

Нині училище здійснює первинну професійну підготовку, професійну перепідготовку, підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України.

За роки функціонування училища професійну підготовку в його стінах пройшли понад 20 тис. працівників ДКВС України.

З 2011 р. училище очолює полковник внутрішньої служби Стуканов Владислав Борисович.

Дніпродзержинське училище професійної підготовки персоналу ДКВС України бере свій початок у 1977 р., коли на базі житлової зони ВТК № 5 УВТУ УВС Дніпропетровської області створено Дніпродзержинську школу підготовки молодшого й середнього начальницького складу виправно-трудоустанов (ВТУ) МВС УРСР. Упродовж трьох років з 1977 р. по 1978 р. здійснюється реконструкція колишніх гуртожитків засуджених під навчальний корпус, напівпідвальних приміщень – під стрілецький тир та спортзали. Були побудовані адміністративне приміщення, клуб, стройовий плац, спортивний майданчик, реконструйована їдальня. Протягом 1978–1985 рр. у школі здійснюється початкова підготовка контролерів виховно-трудоустанов колоній, слідчих ізоляторів (СІЗО), тюрем. Усього за цей період пройшли навчання 6 280 осіб.

1985 року цей заклад перейменовано в навчальний центр УВТУ УВС Дніпропетровської області, який здійснював курсове навчання з початкової підготовки начальників загонів,

інженерів з організації праці засуджених, старших майстрів і майстрів, начальницького та вільнонайманого складу виробничо-технічних і економічних служб, начальницького та вільнонайманого складу медичних служб, бійців загонів спеціального призначення УВП, контролерів виправно-трудова колоній, СІЗО (тюрем). Також на базі цього центру підвищували кваліфікацію старші майстри та майстри, начальницький і вільнонайманий склад виробничо-технічних та економічних служб, лікарі-наркологи, позаштатні співробітники бойової та службової підготовки, контролери виховно-трудова колоній, СІЗО (тюрем). Крім того, у центрі проводились навчальні збори з бійцями загонів спеціального призначення, інженерами-програмістами, черговими помічниками начальників СІЗО. Усього за період 1985–1992 рр. у навчальному центрі пройшли навчання 12 240 слухачів. 1992 року навчальний центр перейменовано у Дніпродзержинське училище професійної підготовки працівників ГУВП МВС України з максимальною наповнюваністю – 360 слухачів. Протягом 1992–1998 рр. курсове навчання з початкової підготовки проходили начальники загонів, інженери з організації праці засуджених, майстри та старші майстри, начальницький склад виробничих, економічних, медичних служб, контролери виховно-трудова колоній, бійці загонів спецпризначень, міліціонери державної служби охорони, міліціонери патрульно-постової служби. Підвищували кваліфікацію контролери СІЗО (тюрем), контролери виховно-трудова колоній, майстри та старші майстри, начальницький склад, позаштатні співробітники бойової і спеціальної підготовки. Також здійснювалась перепідготовка снайперів, чергових помічників начальника СІЗО, інженерів-програмістів. Усього за цей період пройшло навчання 8 254 слухачів.

У зв'язку зі створенням наприкінці 1998 р. ДДУ ПВП та передачею йому функцій охорони виправно-трудова колоній, які до цього здійснювали внутрішні війська МВС України, училище 1999 р. розпочало здійснення початкової підготовки молодших інспекторів відділів охорони, нагляду й безпеки, молодших інспекторів відділів режиму й охорони СІЗО (тюрем), виховно-трудова колоній.

Після відокремлення ДДУ ПВП від МВС України наприкінці 1999 р. училище було перейменовано у Дніпродзержинське училище професійної підготовки працівників органів та установ ДДУ ПВП, 2001 р. Дніпродзержинське училище професійної підготовки працівників кримінально-виконавчої системи наказом від 7 травня 2007 р. № 104 перейменовано у Дніпродзержинське училище професійної підготовки персоналу ДКВС.

У різні роки навчальний заклад очолювали М. М. Єрмоленко, С. Я. Сторожук, В. Ф. Нижник, Б. І. Хейлик. Нині училище очолює полковник внутрішньої служби Передересева Наталія Олександрівна.

Хмельницьке училище підвищення кваліфікації та перепідготовки персоналу кримінально-виконавчої служби України було створене відповідно до наказу ДДУ ПВП від 3 квітня 2002 р. № 87 на базі військового містечка. Орієнтовна чисельність – 360 слухачів.

Створюючи училище, керівництво ДДУ ПВП передбачало поетапне здійснення будівництва та реконструкції об'єктів з метою перепрофілювання військового містечка та створення навчального закладу для підготовки персоналу кримінально-виконавчої системи.

Згідно з розпорядженням Голови ДПтС України «Про організацію навчально-виховного процесу в Хмельницькому училищі» від 28 лютого 2011 р. № 41 було затверджено План дій щодо початку навчального процесу.

Відповідно до наказу ДПтС України від 3 лютого 2011 р. № 49 затверджено постійний штат Хмельницького училища. Для здійснення першого етапу навчального процесу в училищі підготовлені й забезпечені меблями аудиторії, гуртожиток для тимчасового проживання слухачів. Нині продовжується робота з удосконалення та поліпшення житлово-побутових умов для проживання слухачів, докладають значних зусиль для забезпечення ефективною життєдіяльністю училища. Територія училища зазнала суттєвих змін: підготовлено два футбольні поля, два волейбольні майданчики, спортивно-гімнастичний майданчик, кросову доріжку, висаджено багато дерев, кущів, розбито квітники.

Підготовка слухачів в училищі на першому етапі здійснюється за напрямом: первинна підготовка молодших інспекторів відділів нагляду й безпеки.

На базі училища щорічно проводять спортивні змагання, що приурочені до святкування Дня незалежності України, за участю команд установ області, які є членами фізкультурно-спортивного товариства «Динамо». Кращі спортсмени колективу училища є активними учасниками, переможцями та призерами змагань.

Нині училище очолює підполковник внутрішньої служби Скальський Олег Станіславович [7, с. 32–42].

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок про те, що система підготовки кадрів для ДКВС України переживає нині період пошуку нових стратегічних шляхів свого розвитку, який розпочався в 90–х роках ХХ ст. Прагнення до оновлення освіти сприяло формуванню ідеї створення нових умов підготовки пенітенціарного персоналу. Головним завданням цього процесу є здійснення переходу до особистісно-орієнтованого навчання, спрямованого на оволодіння курсантами й слухачами сучасною системою знань, умінь та навичок, способів творчої діяльності, ціннісних орієнтирів, необхідних для виконання поставлених державою завдань виправлення і ресоціалізації засуджених, підготовка їх до адаптації в умовах соціального життя після звільнення.

Список використаних джерел

1. Концепція державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України [Електронний ресурс] : схвалена Указом Президента України від 8 листоп. 2012 р. № 631/2012. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/631/2012>.
2. Науково-педагогічні проблеми розвитку відомчої педагогічної освіти у сучасних умовах / О. В. Беца, Н. В. Климов, В. М. Синьов // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – 2001. – № 6. – С. 163–180.
3. Радов Г. О. Роль та місце пенітенціарної системи в структурі державного управління України / Г. О. Радов // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – 1997. – № 1 (2). – С. 5–10.

4. Синьов В. М. Підготовка спеціалістів для пенітенціарної теорії і практики / В. М. Синьов // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – 1996. – № 1. – С. 17–24.

5. Супрун М. О. Основи професійного самовиховання майбутнього співробітника МВС України : [навч. посіб.] / М. О. Супрун. – К. : КІВС, 1998.

6. Становлення та розвиток пенітенціарної системи України : посіб. / [С. О. Богунов, О. А. Дука, І. М. Копотун та ін.] ; за заг. ред. О. В. Лісіцкова. – К. : Держ. пенітенціар. служба України, Ін-т кримінально-виконавч. служби, 2013. – 108 с.

7. Пенітенціарна система України: історія та сучасність : видання до 15-ої річниці утворення центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань / [Богатирьов І. Г., Богунов С. О., Дука О. А. та ін.] ; за заг. ред. О. В. Лісіцкова. – К. : Держ. пенітенціар. служба України, 2013. – 270 с.